

Pim, pers en puinhopen

DEMONISERING

JOHN JANSEN VAN GALEN

Hebben de media Pim Fortuyn 'gedemoniseerd'? Hebben ze bijgedragen aan een klimaat waarin de moord van 6 mei - deze week al weer een maand geleden - kon plaatsvinden? John Jansen van Galen onderzocht hoe de landelijke kranten, én Het Parool, het 'verschijnsel' Fortuyn hebben benaderd. Een kritisch zelfonderzoek.

1.

In de vooravond van de zesde mei, een mooie voorjaarslentedag, weerkaatsen tegen de betonnen torens van het mediapark in Hilversum zes schoten die de politicus Pim Fortuyn vellen. Kort daarop overlijdt hij. Een schokgolf gaat door Nederland. De schutter is al spoedig aangehouden, maar diezelfde avond wordt een veel breder spectrum van schuldigen aangewezen: 'de' Haagse politici en 'de' media. Bij het Binnenhof en bij de woning van het slachtoffer in Rotterdam klinkt die aanklacht nog rauw en ongearticuleerd, maar enige dagen later formuleren de advocaten Spong en Hammerstein deze juridisch. Zij stellen een reeks politici en publicisten verantwoordelijk omdat zij 'bijdroegen aan het klimaat waarin Pim Fortuyn kon worden vermoord'. Die beschuldiging is ernstig genoeg om grondig te worden onderzocht, zeker voor wat de media betreft. Er is toenemende kritiek op de pers (inzake Srebrenica, de nasleep van 11 september en Fortuyn), maar de journalistiek is zwak in zelfkritiek en daardoor vatbaar voor een zelfgenoegzaamheid die de volkswoede wel eens kan hebben aangewakkerd.

Het is te gemakkelijk om, zoals voorzitter Ron Abram van de Nederlandse Vereniging van Journalisten doet, te klagen dat de boodschapper van het nieuws ten onrechte weer de schuld krijgt. Of, zoals hoofdredacteur Henk Steenhuis van HP/De Tijd, jezelf op de borst te kloppen: iedereen deed het fout, behalve wij!

Bij nadere beschouwing worden de media twee verschillende verwijten gemaakt: 1. Ze schiepen (of droegen minstens bij aan) een sfeer waarin Fortuyn als levensgevaarlijk voor Nederland gold zodat een desperado kon denken dat het beter was als hij werd afgeschoten; 2. Ze veronachtzaamden Fortuyns betekenis en de gevoelens waaraan hij appelleerde - en daardoor stelden ze zich, net als de Haagse politici, hoog boven en ver van het volk.

Inmiddels liggen ruim elfhonderd fotokopieën voor mij, bevattende nog veel meer artikelen, op het trefwoord Fortuyn aangetroffen in de grote landelijke dagbladen plus Het Parool sedert hij op 20 augustus van het vorig jaar in de televisierubriek 2Vandaag zijn kandidatuur stelde voor het lijsttrekkerschap van Leefbaar Nederland. Een onderzoek van de Vrije Universiteit wees in maart uit dat de grote kranten maar liefst 42 procent van de ruimte die ze aan lijsttrekkers wijdden aan Fortuyn besteedden. Aan publiciteit heeft het hem niet ontbroken.

2.

Het eerste wat opvalt is dat Spong en Hammerstein hun werk niet goed hebben gedaan. Anders zouden ze gestuit zijn op de column van Karin Spaink in Het Parool van 12 februari waarin zij Fortuyn niet alleen neerzet als kampioen van 'dronken kroegjool, het recht van de sterkste en de branie van de dommen' en als iemand die 'extreem-rechtse ideeën salonfähig weet te maken', maar ook schrijft dat hij 'bijzonder nare herinneringen oproept': "Net als de NSDAP destijds wekt hij valse illusies." Valt dat volgens de advocaten niet onder artikel 137d Wetboek van Strafrecht? Of losten ze maar een schot hagel?

Columniste Elsbeth Etty stelt op 11 maart in NRC Handelsblad vast dat Fortuyn 'niet racistisch' is, maar wel beluistert ze 'een ondertoon van superioriteitsdenken en xenofobie' waarvan hij een 'eloquent vertolker' is. 'En toch zie ik soms het bloed al door de straten lopen, hoor ik kinderen huilen en hou ik mijn hart vast.' Even lijkt het alsof zij de laarzen alweer hoort dreunen.

Fortuyn maakt kennelijk bijzonder heftige emoties los, zowel pro als contra, in het bijzonder bij columnisten en schrijvers van ingezonden stukken. Maar hoe volbrengen de reporters in vaste dienst het kunststuk van verslaggeving over dit nieuwe fenomeen?

Er is beweerd dat ze Fortuyn lange tijd bagatelliseerden en als pias afschilderden. In werkelijkheid blijken ze hem van begin af aan op zijn waarde hebben geschat. Amper heeft hij zich als politicus gemeld of de Volkskrant portretteert hem op 22 augustus als een 'bevlogen hervormer die altijd applaus wil'; politiek redacteur Hoedeman voorziet dat van hem gevaar uitgaat voor VVD en CDA. Volgens een hoofdartikel in die krant beschikt hij 'over veel meer visie' dan Leefbaar Nederland. "Rasdebater kan Kamer op stellen zetten," schrijft het Algemeen Dagblad hoopvol.

Spoedig komt ook de eerste kritiek. Columnist Ahmed Aboutaleb brengt Fortuyn op 4 september in verband met affiches van de Centrum Democraten: Nederland is vol. Later wappert NOS-redacteur Job Frieszo in het Journaal ter illustratie van een item over Fortuyn met het CD-program. Achteraf wordt hem dat kwalijk genomen, maar de parallel is onmiskenbaar: na Janmaat is Fortuyn de eerste die de stelling betreft dat er geen mens meer bij kan in ons land. Dat men die vergelijking als stigmatiserend opvat, komt doordat Janmaat indertijd effectief gedemoniseerd is. Inmiddels is de stemming in Nederland omgeslagen, maar aan Janmaat worden we daarbij ongaarne herinnerd.

Op 8 september verschijnen lange interviews waarin Fortuyn wild om zich heen mag slaan in het Algemeen Dagblad (Kok is 'een ramp' en Jorritsma 'een gansje') en in Het Parool ('ik vrij niet meer met islamitische mannen'). Drie dagen later volgt de terreuraanval op Amerika en roept hij in CDA-Magazine op tot 'koude oorlog tegen de islam'. "Fortuyn mobiliseert dommekracht," kopt Trouw.

In het Algemeen Dagblad woedt in het najaar een columnistoorlog tussen Pamela Hemelrijk die Fortuyn ophemelt en Redmar Kooistra die hem een professionele grappenmaker, grenzeloos pretentieuze ijdelruit, misleidende komediant en betweterige verlosser noemt. Leuk voor de lezers, niet slecht voor de omstreden hoofdpersoon.

Maar al in oktober klaagt Fortuyn in De leugen regeert over de bejegening door de media die hem ten deel valt, met name door Frieszo die hij ten onrechte voor een PvdA-lid houdt. Maar rond zijn verkiezing als LN-lijsttrekker oogst hij een hausse aan publiciteit die bepaald niet overwegend ongunstig is. Politiek redacteur Mark Kranenburg (NRC) voorspelt hem onder de kop 'Het onbegrepen succes van Pim Fortuyn' veel kiezers en bepleit het serieus nemen van hun 'anti-gevoelens' jegens de politiek. Columnist Bas Heijne (NRC) vergelijkt hem weliswaar met schertspolitici als Jean Pierre van Rossum, Coluche en Cicciolina, maar: "De ijdelheid en het cynisme van Fortuyn vallen volledig in het niet bij de potsierlijke mannetjesmakerij van de grote partijen."

Trouw schetst Fortuyn als 'een Berlusconi op het Binnenhof' en voorvoelt dat de VVD door hem 'last krijgt van haar smalle profiel'; commentator Hurenkamp vindt de Leefbaren zelfs nog 'te defensief' in hun kritiek op het politiek bestel. Wel proef je in diverse kranten iets dubbelzinnigs, een aarzeling tussen serieus nemen en kleineren. Zo vraagt Het Parool de lezers om reacties op Fortuyn: 'Zal hij met de andere Sjors & Sjimmies van Leefbaar Nederland de oude politiek eens flink opschudden?' En Hans Wansink van de Volkskrant vindt hem 'charismatisch' maar ook 'de goeroe van middenstanders, makelaars en andere vrije jongens'. Men weet niet goed raad met hem, dat is duidelijk.

3.

Wanneer hij eenmaal uitverkoren is als lijsttrekker, opent De Telegraaf op 1 december de aanval op Pim Fortuyn met een groot artikel van parlementair redacteur Sjuul Paradijs. Dat is opmerkelijk, omdat het ochtendblad sedert de jaren vijftig spreekbuis is van stromingen die zich tegen het (linkse) establishment keren. En omdat je mag aannemen dat Fortuyn met name Telegraaf-lezers aanspreekt. Paradijs voert hem echter op als een valse nicht met een voorkeur voor jonge schandknappen, leatherboys en ziekmakende darkrooms; en nog als een zakkenvuller ook. Dit lijkt 'weinig geëigend in brede kring het vertrouwen in zijn persoon te doen toenemen,' signaleert NRC-Handelsblad.

Drie maanden later maakt Kees Lunshof, adjunct-hoofdredacteur van De Telegraaf, het onverbiddelijkst van alle recensenten de kachel aan met het boek De puinhopen van Paars: "Fortuyns borrelpraat asociaal en onzin." In diezelfde week verschijnt in De Telegraaf echter ook een mooie foto van Pim op het strand met zijn twee hondjes (door Balkenende in een onbewaakt ogenblik voor de Yorin-microfoon 'kuttentikkertjes' genoemd). De beleidslijn van het ochtendblad, if any, is onduidelijk: tegen Paars, maar liever het CDA dan die opschepper? Aan de latere uitbarstingen tegen de media kan wel eens bijgedragen hebben dat Pims achterban zich op dit punt niet herkent in wat ze als haar lijfblad beschouwt.

4.

Veel zelfbenoemde deskundigen stellen achteraf vast dat zijn enorme succes bij de raadsverkiezingen van 6 maart in Rotterdam een waterscheiding vormt in de berichtgeving over Fortuyn: daarna pas zouden de media hem serieus zijn gaan nemen. Maar in de stapel knipsels is daarvan geen spoor te vinden. De pers houdt steeds al rekening met veel aanhang voor 's mans kruistocht. Reeds op 29 november schrijft de NRC: "De grootste fout die de gevestigde partijen kunnen maken is het onderschatten van Leefbaar Nederland (waarvan hij dan lijstaanvoerder is, red.)."

De enige duidelijke cesuur is het interview met Fortuyn in de Volkskrant van 9 februari (de islam als achterlijke cultuur, het anti-discriminatieartikel weg, geen mens het land meer in). Daardoor krijgen de politici een waas voor de ogen, of doen alsof, en komen zij op de proppen met verwijzingen naar de Tweede Wereldoorlog. D66-leider Thom de Graaf komt met Anne Frank aan, zijn partijgenoot Dittrich noemt Fortuyn 'levensgevaarlijk, ook voor homo's'. VVD-leider Dijkstal noemt artikel 1 van de grondwet 'het hart van onze beschaving, gericht tegen racisme en nazisme'. PvdA-leider Melkert roept de natie op wakker te worden.

Het is verbluffend hoe velen toen meenden dat het daardoor met Fortuyn gedaan was; het onthult dat men inderdaad geen flauw idee had van de ware stemming in Nederland. Het Algemeen Dagblad spreekt van een 'fatale fout': "Pim Fortuyn heeft zichzelf met zijn verwerpelijke uitspraken ontmaskerd. Een partij kan zich zulke haatdragende opvattingen niet veroorloven. Die plaatst zich buiten de orde." Trouw-columnist Rob Schouten vergelijkt Fortuyn met Troelstra die zich in 1918 'vergiste' in de revolutionaire stemming van Nederland. Maar het zijn de politici en journalisten die zich vergissen: een week later blijkt uit een onderzoek dat volgens 83 procent van Fortuyns aanhang Nederland inderdaad vol is en dat volgens ruim de helft Janmaat het zo gek nog niet zag.

Na dat roemruchte interview regent het vergelijkingen met extreem-rechtse politici, uit de mond van politici (Dijkstal noemt Fortuyn 'een combinatie van Janmaat en De Winter') en uit de pen van freelance-scribenten, zoals Spaink in Het Parool. In deze krant schrijft op 19 februari Jaap van Ginneken over het door Leefbaar Nederland gebaarde 'gedrocht': "Politiek Den Haag heeft zelf de weg geplaveid voor de nieuwe Hans Janmaat." En Nilgün Yerli zet hem neer als 'een populist die een soort slimme Janmaat aan het spelen was'. Maar hoezo: was?

Zulke vergelijkingen zijn al eerder gemaakt. Partijgenoot Kneepkens noemt Fortuyn in oktober in Trouw 'salonfascist', lezers van NRC en Het Parool typeren hem in november als 'een Mussert', 'gevaarlijker racist dan Janmaat' en 'New Age-Hitler'.

Dat VVD-voorzitter Bas Eenhoorn op 7 februari Fortuyn een 'type- Mussolini' noemt, komt hem in mei op een strafklacht te staan, maar Volkskrant-columnist Jan Blokker claimt het auteursrecht van deze vergelijking. En inderdaad, al op 30 januari schrijft hij: "Nog even en Pim Fortuyn is definitief de Mussolini van de eenentwintigste eeuw geworden." Hij verklaart zich, historisch onderlegd als hij is, nader: behalve een kale kop heeft het tweetal een brandende 'liefde voor democratie' en veel 'gevoel voor theater' gemeen. De parallel gaat nog verder: beiden begonnen uiterst links en als publicist. Hoe Mussolini zich zou ontpoppen kon je aan het begin van zijn loopbaan niet weten, hoe Fortuyn zich zou ontpoppen zullen we nooit weten.

Dit roept in het algemeen de vraag op naar de gerechtvaardigheid van zulke parallellen. Dat in terugblikken op de stormachtige opkomst van nieuwe partijen het rijtje AOV, DS'70, D'66, Boerenpartij en NSB wordt opgesomd (onder meer door Bart Tromp in Het Parool), is historisch in orde en niet kwaadaardig. Dat Trouw een serie start over het succes van rechts populisme in Europa onder de titel 'Hoe uniek is Pim Fortuyn?' is journalistiek adequaat. De vaak gemaakte vergelijking van Fortuyn (die het 'eigen volk eerst' niet propageert) met De Winter gaat volgens het ochtendblad niet op, zoals hem van Le Pen het onversneden racisme scheidt. Veel vaker wordt Fortuyn vergeleken met Jörg Haider en daar schuilt veel waars in. Al kleven Fortuyn, anders dan Haider, geen bruine smetten aan, hun aantrekkingskracht berust op dezelfde pijlers: verzet tegen 'karteldemocratie' en tegen de opmars van vreemdelingen in hun land.

Fortuyn schrijft trouwens zelf Haider niet als extreem-rechts te beschouwen. Dus zo demoniserend kan die vergelijking niet zijn.

5.

De term 'demonisering' dateert van 14 maart. Fortuyn gebruikt haar zelf, nadat hij in Nieuwspoort bij de presentatie van zijn boek De puinhopen van paars met een taart is bekogeld: politici en pers hebben hem gedemoniseerd en dan krijg je dit! Je kunt je voorstellen hoe hij zich in de hemel nu postuum verkneukelt over de weerklank die deze klacht nog steeds vindt.

Want in de eerste plaats moet je zeggen dat hij zelf de sluiers van ingetogenheid over het publieke debat in Nederland wegtrok. Melkert is volgens hem een 'kleffe subsidie-socialist', Wim Kok zou het slechts gaan om één ding: namelijk om Wim Kok, Opstelten is een 'brutale blaaskaak', Bolkestein 'een lafaard die het land on tvluchtte', Balkenende 'het kind van staat', Jorritsma 'een gansje', Borst 'erger dan Osama bin Laden' en ga zo maar door.

Terecht reageert minister Borst daarop met de mededeling dat Fortuyn dan zelf ook maar 'moet leren incasseren'. En de NRC: "Hij moet niet zeuren als hij op zijn beurt wegens zijn gevaarlijke uitspraken tot politieke paria wordt verklaard."

In de tweede plaats weegt in de pers tegen zijn vermeende demonisering een sfeer van (haast heils-)verwachting op. Veel commentatoren verwachten van hem een doorbraak in het volgens hen vastgelopen politieke stelsel en dat zijn niet de minsten. Hans Daudt, nestor van de Nederlandse politicologen, neemt het voor Fortuyn op, evenals zijn collega Frans Ankersmit, de econoom Jan Pen en in hun kielzog menige columnist (zoals ik). Het gaat hen om Fortuyns afkeer van de Haagse politiek, nooit om de andere poot onder zijn succes, die juist zijn aanhang het meest blijkt aan te spreken (geen buitenlander meer er in). Volgens het genoemde VU-onderzoek scoort Fortuyn vooral op asielzoekers en veiligheid, al schrijven commentatoren zijn succes liever toe aan zijn strijd tegen verwaarlozing van de openbare voorzieningen. Wat dat betreft is er

inderdaad een kloof tussen pers en publiek.

De hausse van overspannen vijandigheid jegens Fortuyn neemt na 9 februari snel af, maar in de campagne voor de raadsverkiezingen schieten politici weer flink uit hun slof. Premier Kok werpt hem voor de voeten dat hij 'haat zaait', wat hij op de dag van de verkiezingen zwakjes terugneemt. Op dat soort demonisering doelt Fortuyn: politiek Den Haag maakt van hem een duivel. Het is een vondst waarmee hij scoort, want veel kiezers zien in de aanvallen van paarse politici op Fortuyn vooral de arrogantie van de macht.

6.

De kranten geven de zegepraal van Leefbaar Rotterdam onder aanvoering van Fortuyn in grote opmaak maar feitelijk en zonder sneren weer. De uiterst ongunstige recensies van de wijze waarop Melkert en Dijkstal hem op 6 maart tijdens een televisiedebat bejegenen, maken hem nog meer tot winnaar van die dag.

Reporters reizen ijlings af naar oude stadswijken om te noteren wat de bewoners naar Fortuyn drijft. De vorming van een nieuw stadsbestuur wordt op de voet gevolgd. De nieuwe partij oogst lof voor zijn inschikkelijkheid en haar leider voor zijn afstandelijkheid tijdens de onderhandelingen. Hij deponeert aanvankelijk een 'dictaat op de Coolsingel' maar bemoeit zich er daarna nauwelijks meer mee. Met waardering schrijft Het Parool over Fortuyns eerste optreden in de Rotterdamse raad, waarbij hij pleit voor een 'tweede feministische golf onder migranten'.

In diezelfde maand maart verschijnt Fortuyns nieuwe boek. Het krijgt royale publiciteit: lange samenvattingen, royale citaten en het is al uitverkocht voor het wordt gepresenteerd. De recensies zijn belabberd, niet alleen in De Telegraaf. De NRC noemt het in een haast hysterisch hoofdartikel 'een poging de stabiliteit van Nederland te ondermijnen'; de krant stelt 'de ontmaskering van de Fortuyn-beweging als serieuze opdracht'.

"Een casus van pathetisch narcisme in de overtreffende trap," oordeelt Hans Wansink in de Volkskrant over De puinhopen van Paars. De lectrur bevestigt Jan Blokker in zijn idee dat de auteur 'de Le Pen, Dewinter, Haider en de nieuwe Hans Janmaat van Nederland mag heten'. "Simpelweg een rotboek," meldt Frank Kalshoven in diezelfde krant. Als Melkert, Dijkstal of Balkenende zoiets hadden geschreven was er volgens hem 'gehakt van gemaakt'.

Waarom gebeurt dat niet nu de auteur Fortuyn heet? Dat is een zwak punt in de journalistieke behandeling van zijn opkomst. Aan kwalificaties van zijn persoon geen gebrek, maar zijn ideeën worden niet zo serieus genomen dat men de moeite neemt ze te bestrijden. Kunnen de grenzen wel dicht? Kan het verdrag van Schengen worden opgezegd? Kunnen onderwijs en gezondheidszorg worden verbeterd zonder een cent extra? Journalisten, maar ook (schrijft Lunshof) politici laten het allemaal onweersproken.

Het blijft uitzonderlijk dat Het Parool minister Borst vraagt te reageren op Fortuyns ideeën en dat PvdA-voorman Adri Duive steijn er in Trouw serieus op ingaat. Als Felix Rottenberg hem aan de tand voelt over de WAO, valt Fortuyn door de mand. Maar ook inzake uitsluiting van kankerpatiënten, behandelt de pers hem fair: Kees Tamboer legt in Het Parool uit dat dit geen uitzonderlijk of onzinnig standpunt is.

In het algemeen overheerst gemakzucht: Fortuyns standpunten worden weergegeven, niet weerlegd. Opvallend is de welwillendheid waarmee het ontploffen van zijn diverse luchtballonnen (die ingreep in de WAO, leger afschaffen, weg met de 'Oranje santenkraam', generaal pardon voor illegalen) door pers en publiek voor lief wordt genomen. "Met Bassie en Adriaan op zijn lijst kwam hij ook nog weg," taxeert Bas Soetenhorst in het Parool-theater terecht. Dat is wel wat anders dan demonisering.

7.

Als Fortuyn begin april de buitenlandse pers ontvangt, klaagt hij dat 'de Nederlandse pers hem een halvegare, psychopaat, narcistische persoonlijkheid vindt'. Daar heeft hij een punt.

Zowel Het Parool als De Groene Amsterdammer hebben hem dan als een geesteszieke virtueel bij de psychiaters op de divan gelegd. Ze maken rondgangen langs allerlei duiders van de menselijke psyche, die - al hebben ze Fortuyn nooit ontmoet - hem nog analyseren ook. Het is zowel van die zielenknijpers als van de persmusketiers in professioneel opzicht een bedenkelijke operatie: men vraagt ook niet of aan Melkert een steekje los zit (al is daar wellicht evenveel reden voor).

Zo wordt bij de lezers het beeld bevestigd of geschapen dat die Fortuyn ze niet allemaal op een rijtje heeft. Vraag van de Parool-reporter: "Zit er geen gevaar in wanneer een man met zulke stoornissen minister-president van Nederland wordt?"

8.

Veruit de meeste schimpscheuten over Fortuyn zijn afkomstig van columnisten, losse medewerkers op opiniepagina's en schrijvers van ingezonden brieven. Maar met dat onderscheid heeft het publiek dat de media de schuld zal geven van de moord op zijn held niets te maken. De vrijheid die de columnist geniet is een zaak tussen hem of haar en de hoofdredactie, die echter verantwoordelijk blijft voor wat er in de krant staat. Als Sylvain Ephimenco in zijn column in Trouw de grenzen overschrijdt door Leefbaar Nederland 'een hoopje rottende drek' te noemen, mag men dat de krant aanrekenen. Het wordt erger als Matty Verkamman in hetzelfde ochtendblad 'die zak stront' van een Fortuyn vergelijkt met Hitler plus Himmler en hem een snelle aids-dood in de darkroom wenst. Behoort dat tot de vrijheid van een columnist? Ja, maar het behoort tot de verantwoordelijkheid van een hoofdredactie om het niet te laten passeren. De scherpste aanvallen op Fortuyn komen van politici, maar ook die bereiken het publiek via de media. Het is begrijpelijk dat men pers & politiek ziet als één complex van betweters die samen beter dan wijzelf weten wat goed voor ons is. Daar geven de media ook vaak aanleiding toe. In Trouw signaleert Koen Koch na de raadsverkiezingen dat politici en journalisten zich vooral 'afvragen hoe we Fortuyn klein krijgen - met de nadruk op we'. Mogelijk doelt hij op de televisie. In de kranten vind ik zo'n sfeer van samenzwering niet. De verknootheid is echter zichtbaar waar de politici Eenhoorn en Van Thijn broederlijk met de journalisten Mingele en Van Scherrenburg op de loonlijst van Albert de Booijs Speakers Academy blijken te staan (waarvan de laatsten zich braaf laten schrappen omdat de baas Fortuyn steunt).

9.

Zitten journalisten almaar achter hun bureau in een airconditioned kantoor en weten ze daardoor niet 'wat er echt leeft'? Het is in de afgelopen weken uitentreure herhaald. Maar je kon de laatste jaren de televisie niet aanzetten of er was een achter standswijk in beeld.

Ook in kranten tref je regelmatig reportages aan over arme buurten met, behalve blanke blote mannen die met kratten bier op het trottoir zitten, veel migranten. De Volkskrant detacheerde zelfs een jaar lang een correspondent in Amsterdam-Zuidoost en later in het Rotterdamse Delfshaven. Trouw-redacteur Mulder kent de Schilderswijk als zijn broekzak. De NPS-televisie vestigde zich in de Amsterdamse Akbarstraat. Meteen na de raadsverkiezingen begon het programma Zembla een sociaal achtergebleven Fortuyn-bolwerk in Rotterdam grondig te verkennen.

Genoeg aandacht dus voor 'de problemen van de oude wijken'? Al die aandacht was weliswaar lofwaardig, maar vaak verkeerd gericht. De berichtgeving in de Volkskrant over de Bijlmer betrof vooral de veelkleurigheid van de talrijke etnische minderheden aldaar, terwijl de helft van de bewoners Hollands en blank is. Ook in de Akbarstraat leek geen autochtoon te wonen. De mannen met de kratten bier kwamen in de

media zelden aan het woord en als dat zo was, schrokken de verslaggevers zich een hoedje van wat ze zeiden. Dat heeft de wrok tegen de media aangewakkerd.

10.

In april treedt een zekere normalisatie in. Fortuyn lijkt zich steeds meer tot een gewone politicus te ontwikkelen. Hij wordt scherp bestreden, maar niet gediskwalificeerd. Als Melkert zijn 'cynisme' en 'stuitende oppervlakkigheid' ('daar ga ik van over mijn nek') hekelt noemt Het Parool dat al nuffig 'moddergooien'. D66-leider De Graaf betitelt zijn standpunt over gezondheidszorg als 'infantiel': "Wil je meer puin, stem dan Fortuyn." Met hem als premier slaat Nederland een 'pleefiguur', voorziet Bolke stein - waarmee hij in die laatste weken het dichtst bij schelden komt.

Fortuyn zelf haalt echter kort voor 6 mei nog ongekend fel uit. Hij zet BBC-reporter John Simpson de deur uit, als deze hem in verband brengt met Haider en Le Pen. "Because I am not an antisemitic people," voegt hij hem in erbarmelijk Engels toe. Voor het zover komt heeft hij gepleit voor 'gelijk oversteken': een generaal pardon voor illegalen maar dan ook de grenzen dicht. Want: "De buitenlanders willen ons huis overnemen." Dichter bij vreemdelingenhaat is hij nooit eerder gekomen.

Is Fortuyn toch een Mussert? De politici Dijkstal en Kombrink en de journalist Kooistra hebben de relatie gelegd met de jaren dertig en de opkomst van het nazi-dom. De media-wetenschapper Otto Scholten waarschuwt echter op 1 mei tegen zulke toespelingen op de Tweede Wereldoorlog als het 'ultieme ijkpunt voor goed en kwaad': ze bagatelliseren die oorlog en zijn niet alleen flagrant overdreven maar hebben bovendien een 'averechts' effect op de aanhangers van een leidsman die men aldus wil bestrijden.

Op 6 mei keert Het Parool zich in het hoofdartikel tegen de 'klaagzang' van Melkert: "Er is een verfijnder strategie nodig dan waarschuwen tegen Fortuyn." Dat is de normalisering in de omgang met deze nieuwe politicus. Maar die dag is ook nog een vleug van demonisering merkbaar. NRC-Handelsblad heeft op 11 maart 'grote woorden, tot en met verwijzingen naar de Tweede Wereldoorlog' ontraden: "Dat had wel wat minder gemogen." Nu, onder de indruk van de Dodenherdenking, noemt de krant het 'een schande dat we zestig jaar na dato een politicus in ons midden moeten herinneren' aan ons anti-racisme.

11.

Kortom:

1. Er waren uitschieters in de pers die vermeden hadden dienen te worden.
2. De media hadden Fortuyns ideeën minder frivol moeten behandelen.
3. De verslaggevers in de zgn. 'oude wijken' hadden minder selectief moeten luisteren.

Maar overigens:

1. was de berichtgeving over het fenomeen-Fortuyn evenwichtig,
2. maakte de aantijging van demonisering onderdeel uit van Fortuyns uitgekookte campagne-strategie,
3. hoeft geen journalist zich de schuld aan de moord op Fortuyn aan te laten praten.

Van Pietje Bell tot salonfascist

De duizelingwekkende opkomst van Pim Fortuyn in de Nederlandse politiek ontketende in de pers een ongekeerde creativiteit bij het typeren van dit verschijnsel. Hieronder een staalkaart van de vergelijkingen en kwalificaties die hem ten deel vielen.

VERGELIJKINGEN

De Emile Batelband van de politiek, de Siers en Siimmie van de Rebellenclub, de rattenvanger van

Hamelen, de Pietje Bell van de politiek (alle van F. Bolkestein, VVD), de Willem Oltmans van het publieke debat, de Jan des Bouvrie van de staatsinrichting (beide: Bas van Kleef, AD), Adolf Hitler (Karin Spaink, Het Parool; Matty Verkamman, Trouw; Junkiebond Rotterdam), Napoleon III (Bart Tromp, Het Parool), Eichmann (per abuis toegeschreven aan Marcel van Dam, Vara), Benito Mussolini ('van de 21ste eeuw': Jan Blokker, de Volkskrant, 'polder-': M. Kneepkens, Stadspartij, 'Madurodam-': Bart Tromp, Het Parool, 'type-', VVD- voorzitter Eenhoorn), Anton Mussert (NRC-lezer, 'nieuwe': Rob Oudkerk, PvdA), Herbert Spencer (sociaal-darwinist, van prof. A. Hoogerwerf), Jörg Haider (velen, ook; 'di Rotterdam', NRC), Filip Dewinter, Jean Marie Le Pen (Jan Blokker, de Volkskrant, H. Dijkstal, VVD), Janmaat (o.m. Nilgün Yerli en Jaap van Ginneken, Het Parool), P.J. Troelstra (Rob Schouten, Trouw), Domela Nieuwenhuis (NRC-lezer), Edgar Davids (Hugo Borst, AD), Kolonel Kurtz uit Apocalypse Now (Sjoerd de Jong, NRC), Poujade (Ertik Vrijzen, Elsevier), de Tegenpartij (Koot & Bie, vondst van K. Veling, Christenunie), Silvio Berlusconi (Trouw, Fortuyn zelf), Jean- Pierre van Rossum, Coluche, Cicciolina (alle: Bas Heijne, NRC), Milosevic (Roel van Duijn, AD), boer Koekoek (Junkiebond, R'dam), Jules Verne (H. Dijkstal, VVD), Theo van Gogh (nl. praatjesmaker, Han Lips), de Zonnekoning (Het Parool), Paul de Leeuw (in 'de Paul-de-Leeuwisering van de politiek', NRC), Máxima (Emma Brunt, Het Parool). Edmund Stoiber, Umberto Bossi (Gertjan Bo gaers, de Volkskrant). Apropos, waar bleef Hadjememaar?

KWALIFICATIES

Nepprofessor, oen, kakelnicht, witteboordenpsychopaat, schurftig zwerfhondje, rat van Fortuyn (alle van Youp van 't Hek), relnicht (velen), onruststoker, nouveau riche (NRC), belletjestrekker, pleefiguur (beide: F. Bolkestein), bluffer (Felix Rottenberg, Het Parool), kwibus, diva (John Jansen van Galen, Het Parool), straatmessias (NRC-lezer), pitbull (Hugo Borst, AD), politieke zot (Trouw), hansworst, kluns (Rob Schouten, Trouw), pretfiguur, salonfascist (beide: Kneepkens, Stadspartij), gedrocht (Van Ginneken, Het Parool), draaikont (R. van Boxtel, D66), kijkcijferkanon (AD), Zonnekoning (Het Parool), ruziemaker, notoire betweter (Kees Lunshof, De Telegraaf), tovenaar (Trouw), hofnar (Prem Radhakishun, Het Parool), ordinair haantje (Volkskrant-lezer), professor Gladjanus (Trouw), kruisvaarder (Het Parool), rabiaat enfant terrible, politiek vernieuwer (beide: NRC), spook (Hervormd Nederland), gek, charlatan (verspreide vindplaatsen), wildplasser (Willem Breedveld, Trouw).

Foto onderricht: Pim Fortuyn na de gemeenteraadsverkiezingen in Rotterdam. FOTO ANP , BEELD MARCEL GROENEN

Trefwoord(en): Journalistiek; Kranten; Moord en doodslag; Politieke partijen; Recht; Politiek en Staat; Staatsrecht; Gemeenten; Binnenlandse Politiek; Lokale Politiek; Criminaliteit; Delicten; Gewelddelicten; Media; Pers

Geografie: nederland; europa; west europa

Perso(o)n(en): Fortuyn, Pim ; Hammerstein, Oscar

Organisatie: Lijst Pim Fortuyn (LPF)